

UOT 372.851

Rasim Yusif oğlu Şükürov

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0009-0002-9344-5422>

[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(6\).218-222](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(6).218-222)

Cəmilə Vasif qızı Əsgərova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

<https://orcid.org/0009-0005-2874-5690>

MODUL TƏLİM TEXNOLOGİYASININ MAHIYYƏTİ, MƏZMUNU, TƏSNİFATI VƏ PRİNSİPLƏRİ

Расим Юсиф оглы Шукюров

Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,

доктор философии по педагогике, доцент

Джамиля Васиф гызы Аскар ова

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

ОСОБЕННОСТИ СУЩНОСТИ, СОДЕРЖАНИЯ, КЛАССИФИКАЦИИ И ПРИНЦИПОВ ТЕХНОЛОГИИ МОДУЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Rasim Yusif Shukurov

associate professor

at Azerbaijan State Pedagogical University,

doctor of philosophy in pedagogy

Jamila Vasif Asgarova

Azerbaijan State Pedagogical University,

THE ESSENCE, CONTENT, CLASSIFICATION AND PRINCIPLES OF MODULAR TRAINING TECHNOLOGY

Xülasə. Məqalədə modul təlim texnologiyasının mahiyyəti, məzmunu, təsnifatı və prinsiplərinin xüsusiyyətləri araşdırılır, modul təlim texnologiyasının məqsədləri göstərilir. Həmçinin modul texnologiyasından istifadənin təhsil prosesinin təşkilinə müasir yanaşma olduğu, bu yanaşmanın müasir öyrənmələrin ehtiyaclarını ödəmək üçün çeviklik və fərdi öyrənmə tələb etdiyi, modul təlim texnologiyasının əsas ideyasının öyrənmələrə təhsil yolunu seçməkdə daha çox çeviklik aşılamaq və materialın mənimsəmə sürətini təmin etdiyi qeyd edilir.

Açar sözlər: *texnologiya, təlim, dərslər, məzmun, təsnifat, prinsiplər*

Аннотация. В статье рассматриваются особенности сущности, содержания, классификации и принципов технологии модульного обучения, показывается цель технологии модульного обучения. Также отмечается, что использование модульной технологии – это современный подход к организации учебного процесса, данный подход требует гибкости и индивидуальности обучения для удовлетворения потребностей современных учащихся, основная идея модульной технологии обучения – при-

вить больше гибкость в выборе образовательной траектории обучающимся и обеспечение скорости усвоения материала.

Ключевые слова: *технология, обучение, урок, содержание, классификация, принципы*

Abstract. In the article, the classification of content and principles of technology is searched, the goals of modular technology are indicated. It is also noted that the use of modular technology is a modern approach to the organization of the educational process, this approach requires flexibility and individual learning to meet the needs of modern learners, the main idea of modular learning technology is to instill more flexibility in choosing the educational path to learners and ensure the speed of mastering the material.

Keywords: *technology, learning, lesson, content, classification, principles*

Təhsil dövlətin, cəmiyyətin mühüm bir tərkib hissəsidir. Ölkəmizdə təhsil sürətlə inkişaf edir. Təhsildə daim yenilik axtarışları vardır. Həmin axtarışlar təlimin məzmununu həm də öyrətmə və öyrənmə prosesini əhatə etmişdir. “Pedaqoji texnologiyalar”, “Təlim texnologiyaları” “innovasiya” və s. terminlərə, anlayışlara müasir pedaqogika və psixologiya ədəbiyyatlarında kifayət qədər çox rast gəlmək olar. Müasir dövrdə təhsildə və təlimdə gedən dəyişikliklər texnologiyaların canlanmasını, yenilənməsini tələb edirdi. Texnologiya sözü elmi termin kimi yunan sözü olub, *teche* – incəsənət, *logos* – elm deməkdir. Texnologiyanın bir sıra aşağıdakı üstünlükləri vardır:

- Materialın müstəqil şəkildə mənimsənilməsi üçün şagirdə şərait yaradılmalıdır.
- Şagirdlər müxtəlif informasiya mənbələrindən istifadə edərək mövzunu mənimsəməlidirlər.
- Şagirdləri müxtəlif üsullarla fəaliyyətlərə motivləndirməlidir.

Təlim texnologiyası anlayışı çox genişdir və buna görə də bəzi alimlərin, pedaqoqların baxışları üst-üstə düşür. Məsələn, V.P. Bespalonun fikrincə, pedaqoji texnologiya tədris məqsədlərini uğurla həyata keçirməyə imkan verən nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış tədris və tərbiyə proseslərinin, vasitə və üsullarının məcmusu, eləcə də, praktikada olan pedaqoji sistem layihəsi kimi hesab edilir (3, s. 6).

G.K. Selevko “pedaqoji texnologiya”da üç aspekti müəyyən edir:

-elmi-pedaqoji texnologiyalar – tədris məqsədlərini, məzmununu metod və vasitələrini öyrənən, inkişaf etdirən, pedaqoji prosesləri layihələndirən pedaqoji elmin bir hissəsidir;

-prosessual-təsviri – prosesin təsviri, nəzərdə tutulan təlim nəticələrinə nail olmaq üçün qarşıya qoyulan məqsədin, məzmunun, metod və vasitələrin məcmusu kimi;

- prosessual – effektiv – pedaqoji prosesin həyata keçirilməsi və onların praktik şəkildə pedaqoji vasitələrlə istifadəsi (4, s. 16).

Yəni müasir təhsil sistemində öyrənmələrin verdiyi cavab üçün irəli sürülən şərtlərin əsasını öyrədilən elmi biliklərin yadda saxlanması və praktik şəkildə həyata keçirilməsi təşkil edir. Öyrənmələrdə dərsə maraq artır, idrak prosesi fəallaşır, sərbəstlik müstəqillik yaranır.

Hal-hazırda dünyanın bütün ölkələrində pedaqoji texnologiyalardan uğurla istifadə olunur. Pedaqoji texnologiyaların inkişafını, tarixini öyrənən bir çox azərbaycanlı pedaqoqlar, psixoloqlar – Əbdül Əlizadə, Yəhya Kərimov, Əmrulla Paşayev, Ənvər Abbasov, Akif Əliyev və s. olmuşdur.

Son üç onillikdə ali təhsil müəllimləri təlimin fərdiləşdirilməsi, öyrənmələrin fəallığını, müstəqilliyini artırmaq üçün ilkin şərtlər yaradılmışdır. İlk olaraq proqramlaşdırılmış təlim olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyevin 24 oktyabr 2013- cü il tarixli sərəncamı ilə təsdiq etdiyi “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” layihəsində əsas istiqamətlərdən biri də pedaqoji prosesdə yeni təlim texnologiyalarından istifadə olunması zəruriliyi irəli sürülmüşdür (1). Çünki ümumtəhsil məktəblərində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsi vacib amillərdən biridir.

Azərbaycanın gələcəyi məktəblə, tədrislə, təhsillə bağlı olduğundan təhsil sistemi müəllimin qarşısına bir sıra vəzifələr qoyur:

- Hər bir tədris olunan fənnə aid şagirdlərdə bilik, bacarıq, vərdisləri formalaşdırmaq;
- Şagirdlərdə böyüklərə hörmət hissi, vətənpərvərlik hissini oyatmaq;
- Şagirdlərdə dünyagörüşünü artırmaq;
- Onlarda mühakimə qabiliyyətini yaratmaq və inkişaf etdirmək.

Yəni geniş dünyagörüşə malik, hadisələri və əşyanı qavrayan, hərtərəfli şəxsiyyət yetişdirmək, təlimin səmərəliyinin artırılması müəllimin vəzifəsinə düşür.

Təlim texnologiyalarının tətbiqi, prinsipləri, metodları, priyom və vasitələri hər bir tədris fənninin spesifikasiyasına uyğun istifadə olunur. Texnologiyanın sürətlə inkişaf etdiyi müasir dünyada təhsil metodları da transformasiya, dəyişilmə mərhələsindədir. Təhsil inkişaf etdikcə ənənəvi təlim texnologiyaları, öz əhəmiyyətini itirir və getdikcə yeni təlim texnologiyalarına ehtiyac yaranır (2).

Müasir təlim texnologiyalarından biri də modul təlim texnologiyasıdır. Təhsildə modul texnologiyasından istifadə təhsil prosesinin təşkilinə müasir yanaşmadır və dünyanın müxtəlif təhsil müəssisələrində fəal şəkildə tətbiq olunur. Bu yanaşma müasir öyrənənlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün çeviklik və fərdi öyrənmə tələb edir. Modul təlim texnologiyasının əsas ideyası öyrənənlərə təhsil yolunu seçməkdə daha çox çeviklik aşılamaq və materialın mənimsəmə sürətini təmin etməkdir.

Modul təlim texnologiyasının tarixi B.Qoldşmid, C. Russel və S.N. Posiletveyt tərəfindən yaradılmış xarici konsepsiyaların yaranması ilə bağlıdır. Bu konsepsiyanın əsas mahiyyəti tədris materialının kiçik bir hissəsinin müstəqil mövzu kimi götürülməsi, təlim kursunun məqsədəuyğun olmasından ibarətdir.

C. Russelin fikrincə, modulların mövcudluğu hər bir öyrənənlərə öz bilik və bacarıqlarına uyğun modul seçməyə, şəxsi imkanlarına uyğun olaraq təhsil almağa imkan verir (5).

XX əsrin 60-cı illərində öyrənmə prosesini səmərəli etmək, optimallaşdırmaq üçün intensiv axtarışlar başlandı. Müxtəlif tədqiqatçılar modul təliminə müxtəlif məqsədlərə görə yanaşdı. Bir qrup tədqiqatçı öyrənənlərin rahat tempdə işləməsinə imkan yaratmağa, ikinci qrup tədqiqatçılar – bilik əldə etmənin səmərəli yolunu müəyyən etməyə kömək etməyə, üçüncü qrup təlimin məzmununu çevik şəkildə qurmağı, dördüncü qrup təlim formalarını inteqrasiya etmək, beşinci qrup peşəkar fəaliyyətə nail olmaq məqsədi ilə yanaşdı. Modul təlimi ideyası elə həmin dövrə təsadüf edir. S. Postulayt məzmunun öyrənilməsi konsepsiyası təklifində müəyyən tədris materialının kiçik hissəsini ayrı, yəni müstəqil mövzu hesab edilməsini və asan şəkildə inteqrasiya oluna bilməsi haqqında ideya irəli

sürmüşdür. İlk olaraq həmin bölmə “mikrokurs”, sonra isə “mini kurs” adlandırmışdır. Həmin mini kurslar ilk dəfə ABŞ-da Purdue universitetində tətbiq edildi və sürətli olaraq digər universitetlərə və kolleclərə yayıldı. Beləliklə modul anlayışı və modul təlim texnologiyası anlayışı formalaşdırılmağa başladı.

Modul sözü latın dilində olan “modulus” sözündən götürülüb və mənası ölçü deməkdir. Modul anlayışı əsasən riyazi elmlərdə istifadə edilir.

Modul təlimi – təhsil proqramlarını fərdiləşməyə və hər bir şagirdin qabiliyyət və maraqlarından asılı olaraq mənimsəməyə imkan verən perspektivli pədaqoji texnologiyadır. Modul təliminə bunlar daxildir: plan, məlumat bankı, metodik rəhbərlik.

Plan tərtib etmək üçün optimal təlim modelini təyin etmək, ilkin konstruksiyasını tərtib etmək, bütün kursun məzmununun əyani təsviri, hərtərəfli məqsəd formalaşdırmaq lazımdır .

Məlumat bankı dedikdə, təhsilin məzmunu başa düşülür. O, səmərəli şəkildə məqsədlərə uyğun əhatəli olmalı, tapşırıqlar təfəkkürün inkişafına istiqamətləndirilməlidir.

Metodiki rəhbərlik – müəllimin öyrənənlərə yazılı məsləhətləridir. Bu məsləhətlərə müəllim tapşırıqları necə yerinə yetirə bilər, hansı materiallardan istifadə edilə bilər kimi tövsiyələr daxildir.

Modul təlim texnologiyasından istifadə edərkən məqsəd və bu məqsədə nail olmaq üçün modullar toplusundan ibarət modul proqram hazırlanır. Bu texnologiyanın əsasını bloklar təşkil edir. Yəni modul təlimində materiallar dərslərlə deyil, 3-12 saatlıq kiçik mövzulara bölünür. Proqramı tərtib etmək üçün kursun əsas məqsədi, məzmunu müəyyən edilir və bloklarda strukturlaşdırılır. Bu da diqqəti konkret mövzu üzərində cəmləşdirməyə və materialı uğurla mənimsəmək üçün bir sıra tapşırıqları yerinə yetirməyə kömək edir ki, təhsilin keyfiyyəti, səviyyəsi inkişaf etsin. Şagird bu zaman müstəqil işləməyi, öz işini düzgün planlaşdırmağı, özünü idarə etməni öyrənir. Nəticədə təlim prosesində şagird yaradıcı fəaliyyəti yerinə yetirməyə cəhd göstərir. Öyrənənlər təhsil müstəqilliyini inkişaf etdirirlər. Müəllim daha çox şagirdləri motivasiya edən bələdçi rolunda çıxış edir. Bu zaman təlim elə qurulmalıdır ki, şagirdin dərslə marağı daimi olsun. Modulun sonunda şagirdlər təhsil nəticələrini test, layihə şəklində təqdim edirlər.

Əgər şagird lazımi biliklərə yiyələnə bilməyibsə, müəllim məqsədə çatana kimi həmin mərhələ təkrarlanır.

Özünüidarəetmə ilə öyrənmə, öyrənənlərə öz tempində öyrənməyə şərait yaradır. Hər bir modulun müəyyən məqsədə nail olması üçün təyin edilmiş tapşırıqları vardır.

Modul təlimi texnologiyasının başlıca xüsusiyyətlərinə aşağıdakılar aiddir:

- Yeni materialı öyrənərkən müstəqil işləməyə diqqət yetirmək lazımdır. Çünki bu xüsusiyyət şagirdlərdə fəaliyyətlərini planlaşdırmağa və şagirdlərin özünü qiymətləndirilməsində kömək edir.

- Təhsil prosesi şagirdin iş tempinə, onun bilik və bacarıqlarına, ehtiyaclarına uyğun olmalıdır.

- Təlim məzmunu aydın struktura, konkret məzmunla malik bloklar qurulur.

- Öyrənməyə fərqli yanaşmadan istifadə etmək dərsə maraq oyadır.

Modul təlim texnologiyasının təşkilinin əsas məqsədi bunlardır:

- Hər bir öyrənəni şüurlu təlimə cəlb etmək;

- Öyrənənlərin fəal fəaliyyəti prosesində tədris materialının öyrənilməsi;

- Özünüidarəetmə və müstəqillik bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi;

- Şagirdlərdə idrak marağının artırılması;

- Şagirdlərinin fəaliyyətlərini planlaşdırılma bacarığının inkişaf etdirilməsidir.

Digər texnologiyalardan fərqli olaraq modul texnologiyası:

- Təlimin məzmununu tam müstəqil komplekslərdə təqdim olunur, məzmunu mənimsəmə qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun olaraq həyata keçirilir.

- Müəllim – şagird ünsiyyəti fərdi ünsiyyət şəklində olur.

- Şagird müstəqil şəkildə işləyərək öz işini planlaşdırmağı, qarşısına məqsəd qoymağı və özünə nəzarəti öyrənir.

Digər texnologiyalarda olduğu kimi modul təlim texnologiyasının özünəməxsus prinsipləri vardır. Bunlar aşağıdakılardır:

1. Başlıca olaraq modulluq prinsipi. Tədris metodları ilə ifadə olunan modul yanaşmaları təzahür edir. Bu prinsipin həyata keçirilməsi üçün tədris materialı qarşıya qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün tərtib olunmalı, təlimin müxtə-

lif növləri, üsulları, formaları ilə inteqrasiya olunmalıdır.

2. Dinamiklik prinsipi. Modulların sərbəst dəyişməsinə şərait yaradır. Modullar elə qurulur ki, şagirdin bilik, bacarıq və vərdislərinə uyğun olaraq dəyişikliklər aparıla bilsin. Çünki elmi tərəqqi sürətlə inkişaf edir və yeni biliklər meydana çıxır. Buna görə də hər il tədris materialı yenilənir. Hazır olan modullar əsasında yeni modullar yaranır.

3. Bilik sisteminin səmərəliliyi və operativliyi prinsipi. Bu prinsipdə əsas məqsəd şagirdlərin biliklərinin əlverişli şəkildə formalaşdırılmasıdır. Prinsipə əsasən fəaliyyət növləri ilə yanaşı, həm də fəaliyyət üsulları öyrədilir.

4. Fəaliyyət metodu prinsipi. Səmərəli biliklərə əsaslanır və yeni biliklərin mənimsənilməsinə tələb edir. Bu prinsipdə əsas tələb təlimin məqsədyönlüydür. Məqsədyönlü təlim həm təlim motivasiyasını formalaşdırır, həm də tədris prosesinin motivasiyasına yönəlmişdir. Məqsədlər idrak, praktik, əqli olaraq tərtib olunmalıdır və bu məqsədə çatmaq üçün modullar fənlərarası təşkil olunmalıdır.

5. Çeviklik prinsipi. Təlimin məzmunu və onun mənimsənilməsi şagirdin fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır. Bu prinsipə əsasən:

- İlk diaqnostik qiymətləndirilmə keçirilməli;

- Şagirdin fərdi inkişaf tempi müəyyənləşdirilməli;

- Məqsədə çatmaq üçün və məqsədə nail olduqdan sonra özünə nəzarət təşkil edilməlidir.

6. Şüurlu perspektivlik prinsipi. Şagird əvvəlcədən modul proqramı ilə tanış olur. Həmin modul proqramın daxilində dəqiq didaktik məqsəd, nəticə qeyd edilir.

7. Çoxşaxəlilik prinsipi. Şagirdin təfəkkür, idrak fəaliyyətində, pedaqoji fəaliyyətdə peşəkarlığa riayət olunmalıdır. Əsas şərtlərdən biri təlim məzmununun şagirdin imkanına uyğun olmasıdır. Bu prinsipə əsasən materialın mənimsənilməsinə asanlaşdırılan izahlı metod, üsullardan, vasitələrdən istifadə olunmalıdır.

8. Bərabərlik prinsipi. Müəllim şagird arasında subyekt-subyekt qarşılıqlı əlaqəni əks etdirir. Bu proses şəxsiyyətyönlü texnologiyalar kateqoriyasına aiddir və fərdi xüsusiyyətlərlə uyğunlaşdırılmalıdır.

Bu günə qədər modul təlim texnologiyasının bir çox müxtəlif variantları hazırlanmış və

müvəffəqiyyətlə təhsildə istifadə olunur. Getdikcə daha müasir, dövrün tələblərinə uyğun modul təlim texnologiyası proqramları, tədris materialları, təlim kursları hazırlanır .

Problemin aktualığı. Müasir dövrdə modul təlim texnologiyasından istifadə olduqca aktual məsələdir.

Problemin yeniliyi. Məqalədə modul təlim texnologiyasının mahiyyəti, məzmunu, təsnifatı və prinsiplərinin xüsusiyyətləri diqqət mərkəzinə gətirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə tələbələr, mütəxəssislər və gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. <https://president.az/az/articles/view/9779>
2. <https://tehsiljurnali.az/mektebmuellim/48-tlm-proses-nn-v-masrlk.html>
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. -Москва: Педагогика, - 1989. – 191 с.
4. Селевко Г.В. Современные образовательные технологии. - Москва: Народное образование, - 1998. - 256 с.
5. <https://multiurok.ru/files/tiekhnologhiia-blochno-modul-nogho-obuchieniia-i-ieie-primienieniie-v-protsiessie-priepodavaniia-biologhii.html>

E-mail: rasimshukurov53@gmail.com

E-mail : camaskerova@gmail.com

Redaksiyaya daxil olub:18.10.2024.